

הדיאלוג בין המבצע ליצירה הווקאלית בת-זמננו

ההרצאה ניתנה לראשונה במרכז המוסיקה "הד" ביהוד ב 8.11.1993

הנושא מעניין, אולי מסקרן ומעורר צפיות, באשר להתייחסות המיוחדת של האמן המבצע אל היצירה אותה הוא מגיש, מתוקף היותה בת זמננו.

אני, אישית, עלולה דווקא בנקודה זו לאכזב.

אולי דווקא העובדה שמבחינתי, כמבצעת, אין למעשה הבדל מהותי בין מוסיקה בת-זמננו למוסיקה מוקדמת יותר, היא המפתיעה.

דיאלוג בין מבצע לחומר שאותו הוא מגיש נובע מתוך התייחסות אל מסר והמסר ביצירה הווקאלית מועבר באמצעות הקול, שהוא המרכיב המוסיקלי-אבסולוטי, כלי ככל הכלים המוסיקליים. כן מועבר המסר כמובן באמצעות הטכסט. מיותר לציין שהטיפול המקצועי, הרציני והמעמיק בשני המרכיבים הללו קיים באותה מידה, לא פחותה ולא מרובה יותר, בביצוע מוסיקה שאינה בת זמננו.

ובכל זאת לא איתמם ואוסיף, שקיים כמובן הבדל בשפה המוסיקלית שבה משתמש המלחין בתקופות שונות. אך הבדל זה קיים בין המוסיקה של באך למוסיקה של שוברט, בין זו של מוצרט לזו של וגנר וכד'. אפשר להרחיק ולהוסיף שהבדלים מוסיקליים, סגנוניים קיימים גם בין יצירותיהם של מלחינים שונים בני אותה תקופה.

הבדלים דורשים התייחסות בביצוע, לעתים טיפול שונה בטכסט ובקול – הבדלי צבע וצליל, הפקה והדגשים; מכאן ועד התשובה לשאלה איך מתייחס האמן המבצע אל המוסיקה הווקאלית בת-זמננו, הדרך קצרה והתשובה חד משמעית: ההתייחסות היא כאל כל מוסיקה ונבדקת לגופה מן הבחינות המעסיקות כל מבצע באשר הוא מבצע.

מבחינה מלודית והרמונית גרידא, כמובן שהשפה המוסיקלית של זמננו שונה מזו של התקופות הקודמות לנו ושירת מלודיות "לא מלודיות" בהכרח והשתלבות במערכים הרמוניים ובצורפים "זרים", "צורמים" וסתם לא טונאליים, דורשת מיומנות מאד ספציפית. המיומנות הזאת כוללת שליטה טובה בסולפג' –

מציאת הצלילים מבחינת גובהם, שליטה במקצבים מסובכים ובמשקלים מתחלפים ומורכבים. אולם שוב, מיומנות בפרטם האלה נדרשת לעתים גם במוסיקה קלאסית לגמרי. רצ'יטיב מורכב של באך עשוי להיות מסובך למדי ואריה קונצרטית של מוצרט – יומרנית מאד מבחינת השליטה הקולית שהיא דורשת.

השמעה: מוצרט, באך (תחכום וקושי)

אני אישית, בהתנסויות שלי בביצועים של מוסקה בת-זמננו, מצאתי את עצמי מתייחסת אל המוסיקה כאל מלודית ואקספרסיבית – ממש גישה כמו לשירים אומנותיים ולאריות אופראיות קלסיות, רומנטיות.

אני מדגישה עובדה זאת כדי להבהיר שלא אפקטים קוליים ולא הצורך להיות אמן אחר עומדים בלב ההתמודדות עם המוסיקה הזאת.

השמעה: דביסי, בריטן, וברן (מידת ה"מודרניות")

המלה התמודדות, אשר יש לה מקום ומשמעות בעבודה על כל יצירה שאותה מנסים לבצע, גורמת לי בכל זאת לענות אולי באופן ענייני יותר על השאלה – מה כולל הדיאלוג שבין האמן המבצע והיצירה בת-זמננו.

העניין הראשון שאותו אני מבקשת לברר במפגש שלי עם היצירה, הוא פרוזאי ביותר – איזה מין תווים יש. כתב יד או דפוס, קריא או בלתי קריא, שקוף וברור או מסובך ודורש פענוח. (זה ברוב המקרים לא בעיתי במוסיקה שאיננה חדישה).

המכון – הוצאת התווים / פולולאניק – תפקיד סופרן

השאלה הבאה – האם המשלב והמנעד מתאימים לקולי. האם היצירה לא כתובה גבוה או נמוך מדי עבורי.

במידה והתשובות לשאלות אלה מאפשרות עבודה על היצירה, אני מנסה לבדוק, האם מבחינת אופייה (דרמטית או קלילה וכו') היא מתאימה לי. האם אופייה עשוי להתאים ליכולת הביטוי שלי. כאן נכנסים אלמנטים כמו – תיאטרלי, קברטי, חושני, עממי, משחקי וכו' ויש לשקול לגופו של עניין.

שירי קברט – בריטן, שנברג

בשלב הפיענוח אבדוק את קשיי הסולפג', את קשיי הקצב, את שיטת הרישום, הנוטציה.

מרגע שאחשוב שיש באפשרותי להתמודד, אשחזר עפרון, אצטייד ב"מרקר" ואתחיל לסמן סימנים לעזר. אדגיש את התפקיד שלי בתווים, אסמן מרווחים ואמצעי עזר אחרים כדי להקל על העבודה ופשוט אתחיל לשנן.

מיצוקו שיריי / לוקס פוס (התנסויות ואנקדוטות)

בד בבד אבדוק את הטכסט ולאחר השלב הטכני של הלימוד אנסה כמובן למצוא את הדרך להביע את מה שלדעתי ניסה המלחין לכתוב. כלומר, אנסה לתת ליצירה אינטרפרטציה אישית שתהלום את סגנון היצירה, אנסה להבין את כוונות המלחין ואנסה למצוא דרך לשכנע בכוונותיי ולהגיע אתן אל קהל מאזיניי.

ככל שהמוסיקה חשופה וסקופה יותר, הקו המלודי נקי וברור יותר, הלוי כביכול תואם לגמרי את הקו הסולני, ניתן לחשוב שהיא קלה יותר לביצוע, אלא שחשיפה כזאת, ככל חשיפה, מגלה הכל: אי ניקיון, פיסוק לקוי, טכניקה גרועה, כל אלה אין להם מאחורי מה להסתתר.

לעתים ניתן להסתיר משהו מאלה בביצוע של יצירה בת-זמננו ונראה שהיא קלה יותר לביצוע משום כך. פעמים רבות קיבלתי אישית עידוד מכל מיני "דורשי טובתי", שאמרו משפטים כמו – "במוסיקה הזאת ממילא לא ישמעו שגיאות ומה שלא תעשי יהיה בסדר"... כאן נבחנת, לדעתי, אמינותי כאמן, כי ביצוע מדוקדק ונכון משכנע יותר, מספק יותר.

נכון שנדרשת מיומנות מיוחדת ושמיעה טובה, יכולת ריכוז ותעוזה מסוימת, בבואנו כמבצעים למפגש עם המוסיקה החדשה.

השמעה: הנדמיט, שנברג

לקהל מאזינים חובב מוסיקה יש בדרך כלל קושי עם האזנה למוסיקה חדישה, שמביאה מצלולים לא מוכרים, שחסרה את המלודיות והצורפים ההרמוניים המוכרים, האהובים והמהנים. נדרשת מהמאזין מידת פתיחות, ויתור על גישה שמרנית של הליכה רק בתלם של המוכר וחביב ובעיקר קיים הצורך בהכרה שהקריטריונים להפקת הנאה מהאזנה ומחווית אומנות מודרנית שונים במשהו מאלה שהיו.

אם מאזין יחפש במוסיקה של יוסף טל את הקו המלודי שהיה לו אצל שוברט, או אצל פנדרצקי את ההרמוניה של מוצרט – יתאכזב. אם יחפש ענין במצלול החדש, יחפש הבעה אומנותית, אמירה רגשית, קצביות וכד' – אולי ימצא ויצליח לחוות.

את דברי אלה אני מביעה מתוך עמדה נוחה של מי שהתנסה בביצוע מוסיקה בת-זמננו, ומן המפורסמות היא, שהתעסקות בדבר מקרבת אליו ועושה אותו ברור יותר וממילא אולי אהוד יותר.

המסר שלי מכאן הוא: עשו מחווה של פתיחות, הנתקו מדעות קדומות ותיווכחו לדעת, שגם מוסיקה שאינה ניתנת לחיקוי מידי, לשריקה ולשירה, עשויה להיות איכותית, מביעה ומהנה.

מבצע שמאמין בעצמו בדברים אלה, יצליח מן הסתם לשכנע. שמיעה חוזרת תקרב אל המטרה של "התיידדות" עם המוסיקה החדשה ותאפשר עם הזמן גם יכולת ביקורת באשר לטיבה ולרמתה, כי גם במוסיקה בת זמננו, כמו במוסיקה קלאסית ומוקדמת יש טוב, טוב פחות ורע...

השמעה
